

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ННІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ**

ПОГОДЖЕНО

**Директор
ННІ неперервної освіти**

_____ **Юлія НЕГОДА**
(підпис) (ПІБ)
« ____ » _____ 2026 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

**В.о. завідувача кафедри публічного
управління, менеджменту
інноваційної діяльності та
дорадництва**

_____ **Ольга ВИТВИЦЬКА**
(підпис) (ПІБ)
« ____ » _____ 2026 р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: «Розвиток інститутів громадянського суспільства»

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

Гарант освітньої програми

Кандидат філософських наук, доцент _____ **В'ячеслав КИРИЛЕНКО**
(підпис)

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

доктор філософії, старший викладач _____ **Сергій ЗАМІДРА**
(Підпис)

Виконала _____ **Вікторія ТЕРЬОШИНА**
(Підпис)

Київ — 2026

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ННІ неперервної освіти

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри публічного
управління, менеджменту інноваційної
діяльності та дорадництва
д.держ.уп., доцент _____ Ольга ВИТВИЦЬКА
« » _____ 2026 року

ЗАВДАННЯ

**ДО ВИКОНАННЯ БАКАЛАВРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
ТЕРЬОШИНІЙ ВІКТОРІЇ ЮРІЇВНІ**

Спеціальність **281 «Публічне управління та адміністрування»**
Освітня програма **«Публічне управління та адміністрування»**
Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна
Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи: **«Розвиток інститутів
громадянського суспільства»** затверджена наказом від 04.11.2026 р.
№2662 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру «28» травня 2026 р.

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи: **нормативно-
правові акти, наукові доробки вітчизняних та зарубіжних досліджень.**

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. З'ясувати теоретичні засади розвитку інститутів громадянського суспільства.
2. Дослідити нормативно-правове забезпечення.
3. Проаналізувати сучасний стан розвитку інститутів в Україні.
4. Узагальнити вітчизняний і зарубіжний досвід розвитку інститутів.
5. Обґрунтувати напрями вдосконалення взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади.
6. Сформулювати рекомендації ефективності розвитку інститутів громадянського суспільства.

**Керівник бакалаврської
кваліфікаційної роботи,
доктор філософії, старший
викладач**

_____ **Сергій ЗАМІДРА**

**Завдання прийняла до
виконання**

_____ **Вікторія ТЕРЬОШИНА**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	1
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	4
1.1. Сутність, ознаки та функції інститутів громадянського суспільства в демократичній державі.....	4
1.2. Принципи, моделі та механізми розвитку інститутів громадянського суспільства.....	12
1.3. Нормативно-правові засади функціонування та розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні.....	15
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ.....	20
2.1. Історичні етапи становлення інститутів громадянського суспільства в Україні.....	20
2.2. Аналіз сучасного стану розвитку інститутів громадянського суспільства.....	23
2.3. Проблеми взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади.....	26
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	32
3.1. Проблеми та виклики розвитку інститутів громадянського суспільства в сучасних умовах.....	32
3.2. Стратегічні пріоритети та механізми посилення ролі інститутів громадянського суспільства.....	34
3.3. Перспективи вдосконалення державної політики щодо розвитку громадянського суспільства в Україні.....	37
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44

РЕФЕРАТ

Бакалаврська кваліфікаційна робота на тему: «Розвиток інститутів громадянського суспільства» має вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 52 сторінки комп'ютерного тексту, робота містить 17 таблиць і 5 рисунків. Список використаних джерел складається з 43 найменувань.

Мета роботи – розроблення обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення розвитку інститутів громадянського суспільства в системі публічного управління України.

Об'єкт дослідження – процес розвитку інститутів громадянського суспільства в системі публічного управління.

Предмет дослідження – механізми та напрями вдосконалення взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади в Україні.

Методи дослідження – у процесі дослідження використано теоретичні та емпіричні методи, зокрема аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, статистичний аналіз, аналіз документів, порівняльний аналіз, а також методи візуалізації через таблиці та діаграми.

У *першому розділі* досліджено теоретичні основи розвитку інститутів громадянського суспільства. Розкрито сутність, ознаки та функції інститутів громадянського суспільства в демократичній державі. Визначено, що громадянське суспільство є важливою сферою добровільної самоорганізації громадян, яка функціонує поза прямим державним управлінням, але постійно взаємодіє з органами публічної влади. Проаналізовано принципи, моделі та механізми розвитку громадянського суспільства, а також нормативно-правові засади його функціонування в Україні.

У *другому розділі* проведено аналіз сучасного стану розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні. Розглянуто історичні етапи становлення громадянського суспільства, починаючи від традицій самоврядування, козацької доби, просвітницьких товариств, дисидентського руху та до сучасного етапу,

пов'язаного з Революцією Гідності і повномасштабною війною. Визначено, що в умовах воєнного стану громадянське суспільство стало одним із ключових чинників національної стійкості, оскільки волонтерські рухи, благодійні фонди, громадські організації та ініціативні групи активно підтримують армію, переселенців, постраждалих громадян і здійснюють громадський контроль.

У третьому розділі розглянуто напрями вдосконалення розвитку інститутів громадянського суспільства в системі публічного управління. Визначено основні проблеми та виклики, серед яких: недостатнє стабільне фінансування, формальний характер публічних консультацій, кадрове виснаження активістів, залежність від міжнародної допомоги, нерівномірний розвиток громадської активності в регіонах та складність взаємодії з органами публічної влади. Запропоновано практичні рекомендації щодо створення Державного фонду підтримки громадських організацій, продовження Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства до 2030 року, запровадження обов'язкових публічних консультацій, розвитку освітніх програм для активістів та посилення механізмів захисту прав представників громадянського суспільства.

Теоретична цінність роботи полягає в систематизації наукових підходів до розуміння сутності, моделей, функцій і механізмів розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні.

Практична значущість дослідження полягає у формулюванні рекомендацій, які можуть бути використані органами державної влади, органами місцевого самоврядування, територіальними громадами, громадськими організаціями, а також у навчальному процесі.

Ключові слова:

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО, ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ, ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ВОЛОНТЕРСТВО, ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ, ПУБЛІЧНІ КОНСУЛЬТАЦІЇ, ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА, ВОЄННИЙ СТАН, НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ.

ABSTRACT

The bachelor's qualification work on the topic: "Development of Civil Society Institutions" consists of an introduction, three chapters, conclusions and a list of references. The total volume of the work is 52 pages of computer text. The work contains 17 tables and 5 figures. The list of references includes 43 titles.

The purpose of the work is to develop substantiated proposals for improving the development of civil society institutions in the public administration system of Ukraine.

The object of the study is the process of development of civil society institutions in the public administration system.

The subject of the study is the mechanisms and directions for improving the interaction between civil society institutions and public authorities in Ukraine.

Research methods — theoretical and empirical methods were used in the research process, including analysis, synthesis, generalization, comparison, statistical analysis, document analysis, comparative analysis, as well as visualization methods through tables and diagrams.

The first chapter examines the theoretical foundations of the development of civil society institutions. The essence, features and functions of civil society institutions in a democratic state are revealed. It is determined that civil society is an important sphere of voluntary self-organization of citizens, which functions outside direct state administration, but constantly interacts with public authorities. The principles, models and mechanisms of civil society development, as well as the regulatory and legal foundations of its functioning in Ukraine, are analyzed.

The second chapter analyzes the current state of development of civil society institutions in Ukraine. The historical stages of the formation of civil society are considered, starting from the traditions of self-government, the Cossack period, educational societies, the dissident movement and up to the modern stage associated with the Revolution of Dignity and the full-scale war. It is determined that under martial law civil society has become one of the key factors of national resilience, as

volunteer movements, charitable foundations, public organizations and initiative groups actively support the army, internally displaced persons, affected citizens and carry out public control.

The third chapter considers the directions for improving the development of civil society institutions in the public administration system. The main problems and challenges are identified, including insufficient stable funding, the formal nature of public consultations, burnout of activists, dependence on international assistance, uneven development of civic activity in the regions and difficulties in interaction with public authorities. Practical recommendations are proposed regarding the creation of a State Fund for Support of Public Organizations, extension of the National Strategy for Civil Society Development until 2030, introduction of mandatory public consultations, development of educational programs for activists and strengthening mechanisms for protecting the rights of civil society representatives.

The theoretical value of the work lies in the systematization of scientific approaches to understanding the essence, models, functions and mechanisms of development of civil society institutions in Ukraine.

The practical significance of the study lies in the formulation of recommendations that can be used by state authorities, local self-government bodies, territorial communities, public organizations, as well as in the educational process.

Keywords:

CIVIL SOCIETY, CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS, PUBLIC ADMINISTRATION, PUBLIC AUTHORITIES, PUBLIC ORGANIZATIONS, VOLUNTEERING, CIVIC PARTICIPATION, PUBLIC CONSULTATIONS, STATE POLICY, MARTIAL LAW, NATIONAL RESILIENCE.

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах становлення демократичної держави, європейської інтеграції України та воєнного стану інститути громадянського суспільства відіграють значну роль у забезпеченні громадської участі в процесах прийняття владних рішень, захисті прав і свобод людини, здійсненні громадського контролю за діяльністю органів публічної влади та вирішенні питань місцевого і державного значення. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України ще більше актуалізувала потребу у зміцненні стійкості громадянського суспільства, яке активно проявляє себе у волонтерській діяльності, гуманітарній допомозі, адвокації та підтримці обороноздатності країни. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки визначає створення сприятливих умов для розвитку громадської ініціативи, інституційного зміцнення громадських організацій та ефективної взаємодії між державою і суспільством як один із важливих пріоритетів державної політики. Від рівня розвитку інститутів громадянського суспільства безпосередньо залежить якість демократії, прозорість публічного управління та соціально-економічна стійкість держави.

Інформаційна база дослідження включає Конституцію України, Указ Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки», закони України «Про громадські об'єднання», «Про волонтерську діяльність», інші нормативно-правові акти у сфері публічного управління, статистичні дані Державної служби статистики України, звіти Національного інституту стратегічних досліджень, матеріали Українського незалежного центру політичних досліджень, наукові публікації та власні узагальнення автора.

Теоретичні та практичні аспекти розвитку інститутів громадянського суспільства висвітлені у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Концептуальні засади дослідження громадянського суспільства були закладені у працях Алексіс де Токвіль, Юрген Габермас та Роберт Патнем. У вітчизняній науці вагомий внесок у дослідження проблематики громадянського суспільства зробили

Антоніна Колодій, Євген Цокур та Іван Кресіна. Окремі аспекти взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади в умовах воєнного стану досліджували Валентин Цимбалюк та Андрій Саміло. Проте питання вдосконалення механізмів взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади в умовах воєнного стану та євроінтеграційних процесів залишаються недостатньо дослідженими, зокрема на рівні сучасних бакалаврських кваліфікаційних робіт.

Мета та завдання роботи. Метою бакалаврської роботи є розробити обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення розвитку інститутів громадянського суспільства в системі публічного управління України.

Завдання дослідження:

- розкрити сутність, ознаки та функції інститутів громадянського суспільства в демократичній державі;
- проаналізувати нормативно-правові засади функціонування та розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні;
- дослідити історичні етапи становлення інститутів громадянського суспільства в Україні;
- проаналізувати сучасний стан розвитку інститутів громадянського суспільства та проблеми їх взаємодії з органами публічної влади;
- виявити проблеми та виклики розвитку інститутів громадянського суспільства в сучасних умовах;
- розробити стратегічні пріоритети, механізми та пропозиції щодо вдосконалення державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні.

Об'єктом дослідження є процес розвитку інститутів громадянського суспільства в системі публічного управління.

Предметом дослідження є механізми та напрями вдосконалення взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади в Україні.

Методи дослідження. У роботі використано: теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння); емпіричні методи (статистичний аналіз, аналіз документів, порівняльний аналіз); методи візуалізації (таблиці, діаграми).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформовані пропозиції можуть бути використані органами державної влади та органами місцевого самоврядування для вдосконалення механізмів взаємодії з інститутами громадянського суспільства, а також при реалізації та оновленні Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства.

Положення.

- Авторська порівняльна характеристика основних моделей розвитку громадянського суспільства й обґрунтування особливостей формування гібридної моделі громадянського суспільства в Україні.
- Системний аналіз проблем взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади в умовах воєнного стану у 2022–2025 роках.

Основні положення та результати дослідження були апробовані під час участі у студентській науково-практичній конференції Національний університет біоресурсів і природокористування України «Актуальні проблеми публічного управління та адміністрування в умовах сучасних викликів».

Структура роботи.

Бакалаврська кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи -52 сторінки, містить 17 таблиць, 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1 Сутність, ознаки та функції інститутів громадянського суспільства в демократичній державі

Громадянське суспільство є однією з фундаментальних категорій сучасної політичної науки, теорії держави і права та публічного управління. Без розвиненого громадянського суспільства будь-яка держава, навіть з ідеальними законами, ризикує перетворитися на бюрократичну машину, яка відірвана від реальних потреб людей. Інститути громадянського суспільства виступають тим «барометром», який показує, наскільки суспільство здатне само-організовуватися і впливати на владу. [1]

Під сутністю громадянського суспільства мається на увазі сфера суспільних відносин, яка формується добровільно, поза прямим державним управлінням, але постійно взаємодіє з державою. Це простір, де звичайні громадяни об'єднуються для спільного вирішення проблем, захисту своїх прав, реалізації ініціатив і здійснення контролю за владою. Інститути громадянського суспільства - це конкретні, стійкі форми такої самоорганізації. До них належать громадські організації, благодійні фонди, професійні спілки, волонтерські групи, органи самоорганізації населення, творчі спілки та багато інших об'єднань. [4]

Простіше кажучи, інститути громадянського суспільства - це той «міст», який з'єднує звичайну людину з державною машиною. Вони дозволяють громадянам не почуватися безпорадними перед владою і дають можливість колективно відстоювати спільні інтереси. У сучасних умовах, особливо під час воєнного стану, роль таких інститутів значно зростає, бо вони часто першими реагують на кризи, де державні структури не встигають або не можуть діяти достатньо швидко. [1]

Щоб краще зрозуміти, що саме робить ту чи іншу організацію інститутом громадянського суспільства, розглянемо основні ознаки в табл 1.1.

Основні ознаки інститутів громадянського суспільства*

№	Ознака	Коротка характеристика
1	Добровільність	Люди об'єднуються за власним бажанням, без будь-якого примусу
2	Автономність від держави	Діяльність не підпорядкована безпосередньо державним органам
3	Самоорганізація та самоврядування	Члени самі визначають правила роботи і обирають керівництво
4	Плюралізм	Існує велика різноманітність форм і напрямів діяльності
5	Правова основа	Діяльність здійснюється виключно в межах чинного законодавства
6	Орієнтація на суспільне благо	Головна мета - захист прав, свобод і задоволення суспільних потреб
7	Відкритість і публічність	Діяльність прозора, інформація доступна для громадськості

Примітка.* Розроблено автором за: [1,2,3]

Найбільшу увагу мають такі ознаки, як добровільність і автономність. Якщо організація надто сильно залежить від держави фінансово чи організаційно, вона, на мою думку, поступово втрачає справжню сутність інституту громадянського суспільства і перетворюється на квазі-державну структуру. Практика останніх років, особливо під час повномасштабної війни, показує, що саме ті об'єднання, які зберегли високу автономність, змогли швидко адаптуватися і ефективно допомагати суспільству. [1,2]

У країнах, де соціальний капітал високий (висока довіра між людьми, готовність до співпраці, низька корупція), навіть середня якість державних інститутів дає дуже хороший результат. А там, де соціального капіталу мало - навіть дуже гарні закони та реформи майже не працюють. [3]

Після Революції Гідності 2014 року Україна отримала потужний сплеск саме в зоні перетину всіх трьох кіл. Волонтери (особистість та громадянське суспільство) почали активно взаємодіяти з державою. В цей період з'явилися електронні закупівлі ProZorro, «Дія», ветеранські організації, сильні антикорупційні органи. Тобто коли три кола максимально перекривалися - відбувався реальний стрибок у публічному управлінні. [1,2,6]

Не менш важливою є і система функцій, які виконують інститути громадянського суспільства. Функції показують, як саме ці інститути впливають на життя держави і кожного громадянина. На рис. 1.1 основні функції.

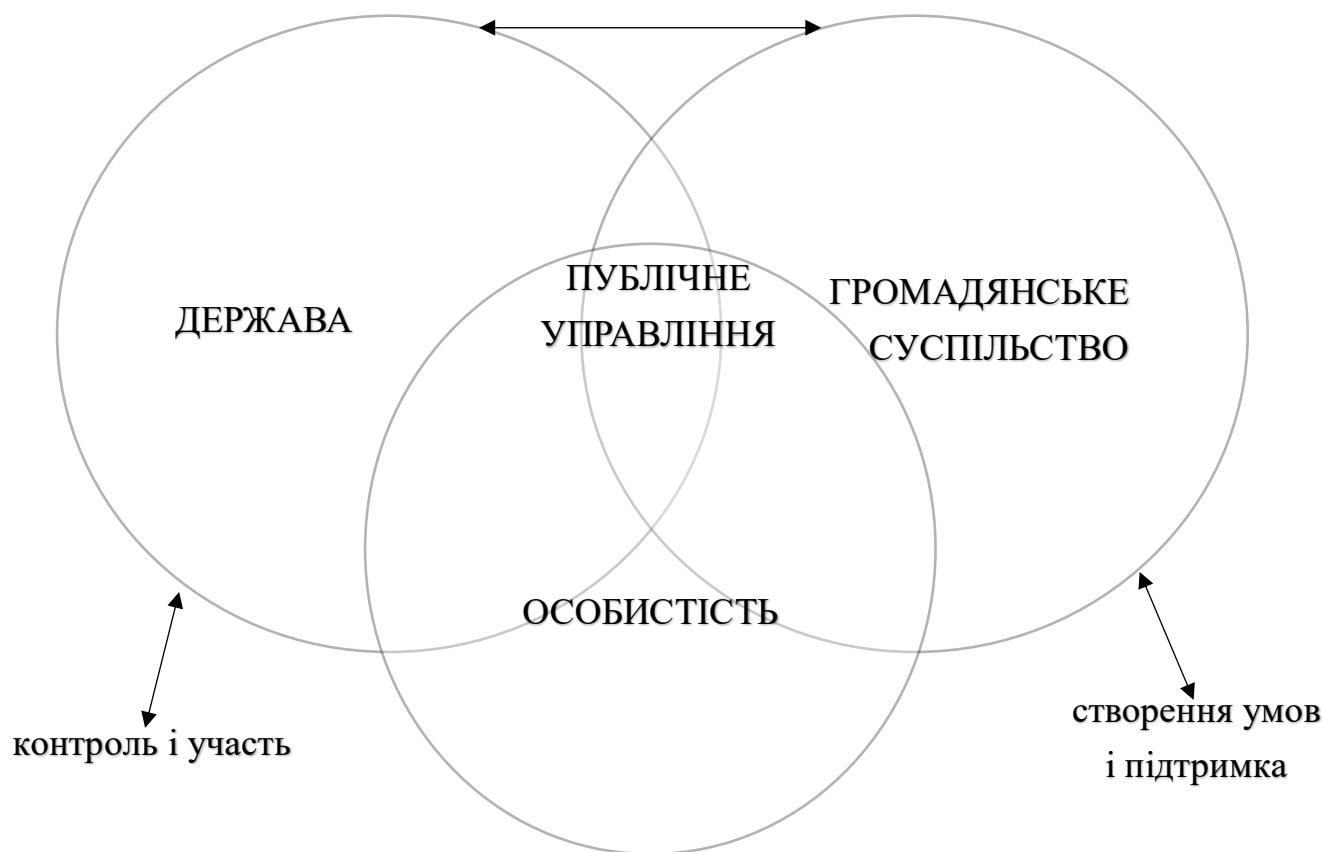

Рис. 1.1. Схема взаємозв'язку держави, громадянського суспільства та окремої особистості*

Примітка.* Розроблено автором за:[2,3,9].

Громадянське суспільство не існує окремо від держави чи особистості - вони постійно взаємодіють. Стрілки підкреслюють, що вплив має бути двостороннім: держава створює умови для розвитку, а суспільство здійснює контроль і пропонує ініціативи. [6]

У країнах з високим рівнем соціального капіталу (довіри) держава може бути відносно невеликою, але дуже ефективною. Навпаки - у країнах з низькою довірою держава змушена бути величезною і контролюючою, бо інакше все розвалюється. Історично найсильніші прориви в Україні відбувалися саме тоді, коли три кола максимально перетиналися. Яскраві приклади - Помаранчева

революція 2004 року та особливо 2014-2015 роки. В такий період волонтери, активісти та звичайні громадяни почали безпосередньо впливати на державні рішення, і держава була змушена з ними рахуватися.

Як функції проявляються на практиці складено в табл 1.2., яка показує відмінності в їх реалізації в мирний і воєнний час.

Таблиця 1.2.

**Порівняння функцій інститутів громадянського суспільства в
мирний і воєнний час***

Функція	У мирний час	У воєнний час	Конкретні приклади
Захисна	Захист прав людини, адвокація законів	Захист життя, евакуація, документування воєнних злочинів	Моніторинг прав людини під час окупації
Контрольна	Громадський контроль за владою, антикорупція	Контроль за розподілом гуманітарної допомоги	Громадський контроль за «Прозоро» та закупівлями
Соціалізаційна	Виховання активної громадянської позиції	Підтримка психологічної стійкості населення	Волонтерські психологічні проекти для ВПО
Комунікативна	Артикуляція інтересів громадян	Швидке поширення достовірної інформації	Телеграм-канали та гарячі лінії волонтерів
Стабілізуюча	Зменшення соціальної напруги	Підтримка соціальної згуртованості та солідарності	Допомога переселенцям, взаємодопомога в громадах
Інноваційна	Розробка нових соціальних практик	Швидке впровадження нових рішень (дрони, логістика)	Волонтерські проекти з виробництва РЕБ і дронів

Примітка.* Розроблено автором за:[1,2,3]

У воєнний час деякі функції набувають особливої гостроти і навіть змінюють свій зміст. Волонтерські ініціативи та громадські організації часто першими закривають ті критичні потреби, з якими держава не встигає впоратися самотійно. Це ще раз підтверджує, наскільки важливим є розвиток цих інститутів саме в умовах сучасних викликів. Фактично, під час війни

громадянське суспільство стало одним з головних елементів національної оборони та стійкості. [7]

Далі важливо зрозуміти, які моделі розвитку громадянського суспільства існують у світі і яка модель формується в Україні. У світі існують кілька основних моделей розвитку громадянського суспільства. У ліберальній моделі, яка характерна для США та Великобританії, громадські організації максимально незалежні від держави і виконують роль жорсткого контролера влади. Вони живуть переважно на приватні пожертви і часто конкурують з державою. Скандинавська модель, навпаки, побудована на тісному партнерстві: держава активно фінансує і делегує громадським організаціям частину своїх функцій, що створює високу довіру і стабільність. Є ще статистика модель, де держава жорстко контролює або навіть створює «кишенькові» громадські структури, щоб не допустити справжньої незалежної активності. [9]

Україна зараз формує свою, досить унікальну гібридну модель. Її головна особливість - надзвичайно висока мобілізаційна сила в моменти криз. Саме під час революцій і війни українське громадянське суспільство показує одну з найкращих у світі здатностей швидко самоорганізовуватися і брати на себе функції, які в мирний час виконує держава. Водночас воно залишається досить залежним від міжнародного фінансування і досі не досягло стабільного партнерства з державними органами у мирний час. [8]

Розвиток інститутів громадянського суспільства не є стихійним процесом. Він базується на чітких принципах, які визначають «правила гри» між громадянами, їх об'єднаннями і державою. Дотримання цих принципів є запорукою того, що громадянське суспільство залишатиметься справді незалежним і ефективним. [9]

Серед основних принципів варто виділити добровільність і рівноправність учасників, автономію та самоврядування, законність і прозорість, плюралізм думок, партнерство з державою без втрати незалежності, а також солідарність і соціальну відповідальність. [2]

Принципи реалізуються на практиці, це показано в табл 1.3 для порівняльної характеристики основних моделей розвитку громадянського суспільства.

Таблиця 1.3.

**Порівняльна характеристика основних моделей розвитку
громадянського суспільства***

Модель	Основні риси	Переваги	Недоліки	Приклади країн
Ліберальна	Максимальна незалежність від держави, сильна ініціатива знизу	Висока свобода, інноваційність	Слабка фінансова підтримка, хаотичність	США, Велика Британія
Соціал-демократична	Активна роль держави у створенні умов для ГС	Стабільність, системна підтримка	Ризик залежності від держави	Німеччина, Швеція, Норвегія
Комунітаристська	Акцент на спільноті, традиціях і соціальному капіталі	Сильна солідарність	Можливий консерватизм і закритість	Японія, деякі країни Південної Європи
Змішана (українська модель)	Поєднання сильної ініціативи знизу та державної підтримки	Гнучкість, стійкість у кризах	Недостатня системність, ресурсна нестабільність	Україна (в процесі формування)

Примітка.* Розроблено автором за:[1,2,3]

З таблиці видно, що жодна модель не є ідеальною. В Україні формується власна змішана модель, де поєднуються елементи ліберальної (сильна ініціатива знизу) і соціал-демократичної (поступова державна підтримка), така комбінація найкраще відповідає сучасним українським реаліям.

У процесі взаємодії з органами публічної влади ці інститути реалізують низку ключових функцій. Передусім це участь у публічних консультаціях, які дозволяють громадянам впливати на прийняття управлінських рішень, висловлювати свою позицію щодо проєктів нормативно-правових актів та стратегічних програм розвитку. Для наочності взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами влади див. рис. 1.2.

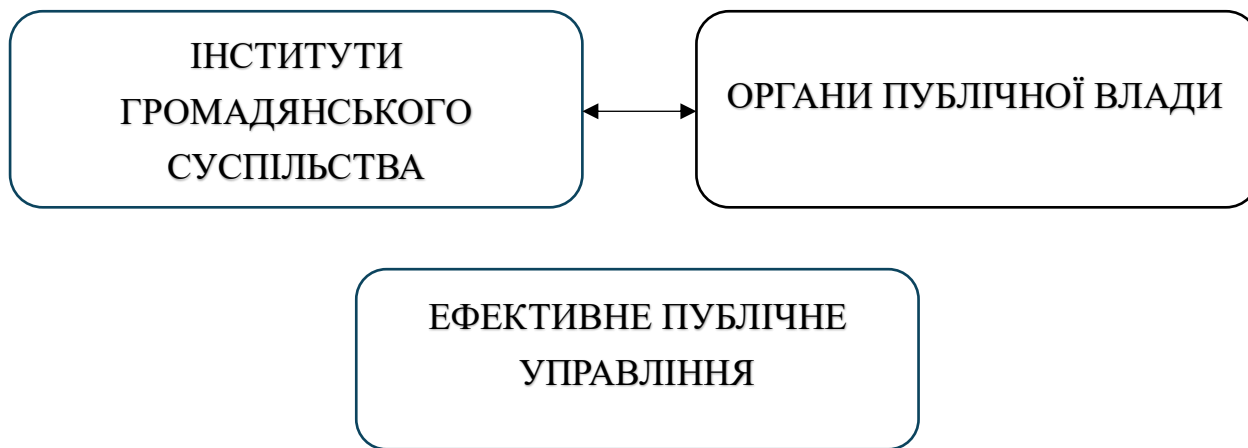

Рис. 1.2. Модель взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади*

Примітка.* Розроблено автором за:[4,9].

Інститути громадянського суспільства формують запит і впливають на рішення, а органи публічної влади забезпечують умови та ресурси для реалізації цих запитів. Громадські організації висловлюють позицію, беруть участь у публічних консультаціях, здійснюють контроль за діями влади, запускають спільні проєкти і через адвокацію змінюють політики. [4]

Вплив громадянського суспільства на владу здійснюється через чотири основні механізми:

- публічні консультації - участь у розробці рішень;
- громадський контроль - перевірка діяльності влади;
- партнерські проєкти - спільна реалізація ініціатив;
- адвокація - просування змін і інтересів громадян.

Зворотний вплив влади на громадянське суспільство включає:

- інформування - надання відкритої інформації;
- фінансову підтримку - гранти, фінансування;
- створення умов - законодавча та організаційна підтримка.

Результат взаємодії - ефективне публічне управління, яке досягається через двосторонній обмін впливами між сторонами.

Взаємодія має бути двосторонньою. Якщо держава лише «дає вказівки», а суспільство лише «контролює», то справжнього партнерства не виникає.

Найефективнішим є саме баланс - коли інститути громадянського суспільства пропонують ініціативи, а влада їх підтримує і впроваджує. Приклади та оцінки ефективності див. в табл. 1.4.

Таблиця 1.4.

Механізми розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні*

Механізм	Приклади реалізації	Оцінка ефективності	Коментар автора
Правове регулювання	Закони «Про громадські об'єднання», Національна стратегія	Середня	Багато норм декларативні
Державне фінансування	Гранти від Мінсоцполітики, місцеві бюджети	Низька	Обсяги недостатні
Міжнародна технічна допомога	Гранти ЄС, USAID, UNDP	Висока	Найефективніший механізм на сьогодні
Освітні та навчальні програми	Тренінги від громадських платформ	Середня	Потребує системності
Публічні консультації та діалог	Громадські ради, онлайн-платформи	Низька	Часто формальні

Примітка.* Розроблено автором за: [2,3].

Нормативно-правова база є тим фундаментом, на якому тримається весь розвиток громадянського суспільства. Конституція України в статтях 3, 5, 36-40 закріплює базові права громадян на об'єднання, участь в управлінні державними справами та свободу слова. Вони створюють міцну конституційну основу для подальшого законодавчого регулювання. [3]

Спеціальними законами є Закон України «Про громадські об'єднання», Закон «Про волонтерську діяльність», Закон «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Особливе місце займає Указ Президента України № 487/2021 «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського

суспільства в Україні на 2021-2026 роки». Документ визначає чотири основні стратегічні напрями: забезпечення громадської участі, створення сприятливих умов для інституційного розвитку, стимулювання участі в соціально-економічному розвитку та захист прав активістів. [4]

1.2. Принципи, моделі та механізми розвитку інститутів громадянського суспільства

Сучасний стан інститутів громадянського суспільства в Україні характеризується високою динамікою, стійкістю до кризових викликів та одночасною інституційною незрілістю.

Після Революції Гідності та особливо з початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році громадянське суспільство України продемонструвало одну з найвищих у світі рівнів самоорганізації. Волонтерський рух, мережеві ініціативи та благодійні фонди стали не лише допоміжним елементом, а й реальним співтворцем національної стійкості. [4]

За даними Міністерства юстиції, станом на початок 2025 року в Україні зареєстровано понад 106 тисяч громадських організацій. Хоча кількісне зростання сповільнилося порівняно з 2022 роком, якісні зміни є суттєвими: зростає кількість професійних, експертних та галузевих організацій, які працюють не лише на волонтерських засадах, а й реалізують складні проєкти у сфері політики, гуманітарної допомоги, відновлення та європейської інтеграції. [18]

Незважаючи на прогрес у нормативно-правовому полі, розвиток громадянського суспільства в Україні залишається нерівномірним. Найсильнішими залишаються сектори волонтерства, ветеранської політики, гуманітарної допомоги, освіти та антикорупційної діяльності. Водночас значно слабшими є інститути у сфері екології, культури, соціального підприємництва та захисту прав меншин.

Щоб систематизувати цю інформацію, див. табл. 1.5 з основними нормативно-правових актами.

Таблиця 1.5.

Основні нормативно-правові акти у сфері розвитку громадянського суспільства в Україні*

№	Назва нормативного акта	Дата прийняття	Основний зміст і значення для розвитку ГС
1	Конституція України	28.06.1996	Базові права на об'єднання та участь у публічних справах
2	Закон «Про громадські об'єднання»	22.03.2012	Порядок створення, реєстрації та діяльності громадських організацій
3	Закон «Про волонтерську діяльність»	19.04.2011	Регулювання волонтерського руху
4	Національна стратегія сприяння розвитку ГС	27.09.2021	Стратегічні цілі та напрями розвитку до 2026 року
5	Плани заходів КМУ	2023-2025	Конкретні заходи з реалізації Стратегії

Примітка.* Розроблено автором за: [5,6,7].

З таблиці чітко видно, що нормативна база досить розгалужена. Однак проблема полягає не в кількості документів, а в механізмах їх реалізації. Багато норм залишаються декларативними, особливо в умовах обмежених ресурсів під час воєнного стану.

Проблемами залишаються:

- Фінансова нестійкість більшості організацій;
- Низький рівень інституційної спроможності у регіонах;
- Залежність від міжнародного донорського фінансування;
- Недостатня співпраця з органами влади на місцевому рівні.

Громадянське суспільство України перебуває на етапі переходу від кризово-мобілізаційної моделі до інституційно-партнерської. Від того, наскільки швидко цей перехід відбудеться, значною мірою залежатиме якість публічного управління та стійкість держави в цілому. [9]

Національна стратегія 2021-2026 років є досить комплексною і охоплює всі ключові аспекти розвитку громадянського суспільства. Вона спрямована на перехід від спонтанної самоорганізації до системного інституційного розвитку. (табл 1.6.)

Таблиця 1.6.

Стратегічні напрями Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства (2021-2026 роки)*

№	Стратегічний напрям	Короткий опис	Приклади заходів
1	Забезпечення сприятливих умов для розвитку ГС	Створення правового та інституційного середовища	Спрощення реєстрації ГО, захист активістів
2	Розвиток громадянської участі та демократії участі	Залучення громадян до прийняття рішень	Публічні консультації, електронна демократія
3	Інституційний розвиток громадських організацій	Підвищення спроможності ГО	Навчальні програми, обмін досвідом
4	Захист прав і свобод, протидія дискримінації	Підтримка вразливих груп, гендерна рівність	Кампанії проти дискримінації, моніторинг

Примітка.* Розроблено автором за: [10.12].

Ефективність виконання значною мірою залежить від того, наскільки органи влади зможуть залучити самі інститути громадянського суспільства до реалізації заходів.

Особливо варто відзначити акцент на демократії участі (напрям 2) та інституційному розвитку (напрям 3). Два напрями є критичними для України сьогодні. Якщо перший напрям успішно розвивався під час революцій та війни, то третій - розвиток стійких, професійних і фінансово незалежних громадських організацій залишається найслабшим місцем.

1.3 Нормативно-правові засади функціонування та розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні

Нормативно-правова основа розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні складається з чотирьох рівнів: конституційних норм, спеціальних законів, стратегічних документів та підзаконних актів.

Конституція України закріплює базові права у статтях 36-39. Громадяни мають право на свободу об'єднання у громадські організації, участь в управлінні державними справами безпосередньо або через представників, проведення мирних зборів і звернення до органів влади. [3]

Головним спеціальним законом став Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI. Закон запровадив повідомний принцип створення організацій, скасував попереднє погодження статутів з органами влади, дозволив ГО займатися підприємницькою діяльністю для досягнення статутних цілей і чітко обмежив втручання держави у їхню внутрішню діяльність. Після прийняття цього закону кількість зареєстрованих громадських об'єднань почала швидко зростати. [6]

Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 3236-VI визначив правовий статус волонтерів, організацій, що залучають волонтерів, та порядок укладання договорів. Після 2022 року цей закон став основою для легалізації мільйонів годин волонтерської роботи. [18]

У 2015 році прийнято Закон «Про благодійну діяльність та благодійні організації», який оновив правила роботи благодійних фондів. У 2020 році з'явився Закон «Про державну фінансову підтримку громадських об'єднань», що запровадив конкурсний механізм державного фінансування. [11?18]

Найвищим стратегічним документом є Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства на період до 2026 року, затверджена Указом Президента № 487/2021 від 27 вересня 2021 року. Стратегія визначає чотири основні напрями роботи: створення сприятливих умов, розвиток

громадянської участі, інституційне зміцнення організацій та захист прав людини. [4]

Реалізацію стратегії забезпечують щорічні плани заходів Кабінету Міністрів. Крім того, питання діяльності інститутів громадянського суспільства регулюються постановами КМУ, наказами профільних міністерств та міжнародними зобов'язаннями України (Угода про асоціацію з ЄС, План дій Ради Європи для України). [44]

Проте нормативна база має суттєві прогалини. Відсутній єдиний кодифікований закон, який би комплексно регулював усі форми громадської активності. Багато норм носять декларативний характер і погано працюють на практиці. Зокрема, механізми державного фінансування залишаються складними та малоефективними, а захист громадських активістів від тиску - недостатнім. Також зберігається суттєва залежність сектору від міжнародної технічної та фінансової допомоги. [13]

Нормативно-правова база в Україні дозволяє функціонувати інститутам громадянського суспільства, але її практична ефективність обмежується слабкою імплементацією, недостатньою координацією між органами влади та відсутністю стабільних джерел внутрішнього фінансування. (табл. 1.7)

Закон «Про громадські об'єднання» 2012 року став переломним, оскільки замінив дозвільний принцип на повідомний. Це призвело до стрімкого збільшення кількості громадських організацій. Закон «Про волонтерську діяльність» 2011 року створив правові умови для масової самоорганізації, яка особливо проявилася після 2014 та 2022 років. Національна стратегія 2021 року вперше спробувала перейти від фрагментарного регулювання до системної державної політики. [6,7,8]

Еволюція нормативного регулювання (до і після 2014 року)*

Період	Кількість ГО (приблизно)	Основний тип регулювання	Характерна риса
До 2014 року	~30-35 тис.	Жорсткий контроль і дозвільний принцип	Бюрократія
2014-2021	55-70 тис.	Лібералізація	Швидке зростання
Після 2022 року	84-92 тис.	Кризове партнерство + дерегуляція	Масова самоорганізація

Примітка.* Розроблено автором за: [13,14].

До 2014 року розвиток інститутів ГС стримувався складною бюрократичною процедурою реєстрації та високим рівнем державного контролю. Після Революції Гідності ситуація кардинально змінилася: відбулася лібералізація законодавства, що спричинило швидке зростання кількості організацій. Повномасштабне вторгнення 2022 року ще більше активізувало громадянське суспільство, перевівши його в режим кризової самоорганізації. [23]

Зберігається значний розрив між прийнятими нормами та їх практичною реалізацією. Більшість організацій продовжує залежати від міжнародного фінансування, механізми державного фінансування працюють обмежено, а співпраця з органами влади часто носить формальний характер. Нормативно-правова база в цілому створює необхідні умови для функціонування інститутів громадянського суспільства, проте залишається недостатньо ефективною через проблеми імплементації та відсутність стабільних механізмів підтримки. [20]

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Громадянське суспільство становить одну з найважливіших основ сучасної демократичної держави. Воно являє собою сферу добровільних суспільних відносин, яка виникає між людьми поза прямим втручанням органів влади, але при цьому постійно взаємодіє з державою, доповнюючи її і водночас контролюючи. Інститути громадянського суспільства, до яких належать громадські організації, благодійні фонди, волонтерські ініціативи, професійні спілки та органи самоорганізації населення, виступають реальним механізмом самоорганізації громадян, дозволяючи їм спільно вирішувати нагальні проблеми, захищати свої права та впливати на процеси прийняття владних рішень.

Основні ознаки та функції інститутів громадянського суспільства. Найважливішими ознаками виявилися добровільність участі, автономність від держави, самоорганізація, плюралізм та орієнтація на суспільне благо. Особливої уваги заслуговує автономність, оскільки саме вона дає можливість інститутам громадянського суспільства зберігати незалежність і швидко реагувати на суспільні потреби. Аналіз функцій показав, що в мирний час вони спрямовані насамперед на поступовий розвиток суспільства, а в умовах воєнного стану набувають особливої гостроти, перетворюючись на важливий резерв стійкості країни. Волонтерські групи та громадські організації часто першими закривають ті прогалини, з якими державні органи фізично не встигають впоратися.

Розвиток цієї сфери базується на добровільності, автономії, законності, плюралізмі, партнерстві з державою без втрати незалежності та соціальної відповідальності. В Україні на сьогодні формується власна змішана модель розвитку громадянського суспільства, яка поєднує елементи сильної громадської ініціативи знизу з поступовою державною підтримкою.

Теоретичний аналіз першого розділу дозволяє зробити кілька важливих узагальнень:

- інститути громадянського суспільства є необхідним елементом ефективної системи публічного управління, без якого неможливо забезпечити реальну участь громадян у державних справах і дієвий громадський контроль за владою.
- в умовах сучасної України, коли країна перебуває в воєнний стан і рухається шляхом європейської інтеграції, розвиток цих інститутів набуває стратегічного значення для зміцнення національної стійкості та демократичних інститутів.
- хоча теоретична і нормативно-правова база в цілому сформована, практична реалізація багатьох механізмів розвитку громадянського суспільства все ще залишається недостатньо ефективною і потребує подальшого вдосконалення.

Конституція України закріплює базові права громадян на об'єднання та участь в управлінні державними справами, а спеціальні закони деталізують порядок створення і діяльності громадських організацій, волонтерського руху та благодійної діяльності. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки визначає основні напрями державної політики в цій сфері. Водночас, незважаючи на досить розгалужену нормативну базу, головна проблема полягає в тому, що багато положень залишаються декларативними, а механізми їх практичної реалізації потребують суттєвого вдосконалення, особливо в умовах воєнного стану та обмежених фінансових ресурсів.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

2.1. Історичні етапи становлення інститутів громадянського суспільства в Україні

Становлення інститутів громадянського суспільства в Україні має досить тривалу і складну історію. Без розуміння історичного контексту важко правильно оцінити сучасний стан розвитку громадського сектору. Перші прояви громадської самоорганізації можна простежити ще з давніх часів, коли люди об'єднувалися для спільного вирішення питань, які стосувалися всієї громади.

У козацьку добу елементи громадянського суспільства були особливо помітними. Запорозька Січ, козацькі ради, братства та цехові організації демонстрували принципи самоврядування і добровільної участі. Ці традиції згодом стали важливою основою для подальшого розвитку громадської активності в Україні. [6]

У XIX - на початку XX століття, в період національного відродження, активно створювалися різноманітні громадські об'єднання. Просвітницькі товариства, кооперативи, культурні та наукові спілки відігравали ключову роль у збереженні української ідентичності. В цей час люди почали розуміти, що громадська самоорганізація може бути потужним інструментом навіть за відсутності власної державності. [7]

Радянський період став серйозним випробуванням для громадянського суспільства. Тоталітарна система намагалася повністю контролювати будь-яку громадську активність. Незважаючи на це, окремі форми опору продовжували існувати у вигляді дисидентського руху та неформальних груп. Цей досвід пізніше став важливим для відродження незалежного громадянського суспільства. [8]

Для кращого розуміння динаміки розвитку варто звернутися до узагальненої табл. 2.1, яка систематизує основні історичні етапи.

Основні історичні етапи становлення інститутів громадянського суспільства в Україні*

№	Період	Характеристика основних проявів	Значення для розвитку ГС
1	Київська Русь та козацька доба (IX-XVIII ст.)	Народне вічі, козацькі ради, братства, цехові організації	Закладення традицій самоврядування та самоорганізації
2	XIX - початок XX ст.	Просвітницькі товариства («Просвіта»), кооперативи, культурні спілки	Збереження національної ідентичності в умовах відсутності держави
3	Радянський період (1920-1991 рр.)	Сильне обмеження, дисидентський рух, самвидав, неформальні групи	Накопичення досвіду опору тоталітарній системі
4	Після 1991 р. (незалежна Україна)	Масове створення ГО, Помаранчева революція 2004 р., Революція Гідності 2013-2014 рр.	Формування сучасної інфраструктури громадянського суспільства
5	З 2022 р. (повномасштабна війна)	Масове волонтерство, гуманітарна допомога, підтримка ЗСУ	Демонстрація високої національної стійкості

Примітка.* Розроблено автором за: [6,7,8].

Після здобуття незалежності у 1991 році ситуація кардинально змінилася. Почався активний процес створення громадських організацій. Особливо потужний поштовх розвитку інститутів громадянського суспільства дали Помаранчева революція 2004 року та Революція Гідності 2013-2014 років. Під час цих подій українці продемонстрували здатність до масової самоорганізації.

Повномасштабне російське вторгнення у 2022 році відкрило новий етап. Громадянське суспільство швидко адаптувалося до нових умов і взяло на себе багато функцій, які традиційно виконувала держава. На мою думку, саме в цей період інститути громадянського суспільства проявили свою справжню силу і стали одним з головних чинників національної стійкості.

Для більш наочного представлення динаміки історичного процесу я підготувала рис 2.1.

Рис. 2.1. Модель хронологічного розвитку інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади*

Примітка.* Розроблено автором за: [9].

Аналізуючи цю схему, можна чітко побачити хвилеподібний характер розвитку. Найпотужніші підйоми громадської активності спостерігалися під час ключових історичних подій, що ще раз підкреслює стійкість українського суспільства до зовнішніх і внутрішніх викликів.

2.2. Аналіз сучасного стану розвитку інститутів громадянського суспільства

Сучасний стан розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні характеризується як кількісним зростанням, так і високою адаптивністю до складних умов воєнного часу. (табл 2.2)

В Україні характеризується високою активністю громадян, особливо після 2014 року та в умовах повномасштабної війни. Громадські організації, волонтерські рухи, благодійні фонди та ініціативні групи стали важливою частиною суспільного життя: вони допомагають армії, підтримують переселенців, захищають права людини, контролюють дії влади та беруть участь у формуванні державної політики. Водночас розвиток громадянського суспільства є нерівномірним. Найсильнішими залишаються волонтерські, правозахисні, антикорупційні та гуманітарні ініціативи, тоді як частина громадських організацій має слабку фінансову базу, залежить від грантів і не завжди має сталу організаційну структуру. Основною перевагою сучасного громадянського суспільства є здатність швидко реагувати на кризи, мобілізувати ресурси та об'єднувати людей навколо конкретних проблем. Основними проблемами залишаються нестача стабільного фінансування, недостатня професіоналізація окремих організацій, нерівний розвиток громадської активності в регіонах і не завжди ефективна взаємодія з органами публічної влади. Отже, громадянське суспільство в Україні є активним і впливовим, але для його подальшого розвитку потрібні сильніші інституції, прозорі механізми співпраці з державою та стабільна підтримка незалежних громадських ініціатив.

**Динаміка кількості інститутів громадянського суспільства в Україні
(2021-2025 рр.)***

Рік	Кількість громадських організацій	Кількість благодійних організацій	Кількість зареєстрованих волонтерів	Загальна тенденція
2021	78 500	18 200	4 800	Стабільне зростання
2022	89 300	24 700	18 500	Різке зростання
2023	98 700	29 400	14 200	Продовження зростання
2024	104 200	31 800	12 900	Стабілізація
2025	106 800	33 100	11 700	Повільне зростання

Примітка.* Розроблено автором за:[23,24].

Найсуттєвіше зростання відбулося у 2022 році. Це пояснюється масовою самоорганізацією громадян на початку повномасштабної війни. Водночас після 2023 року темпи зростання дещо сповільнилися, що може бути пов'язано з виснаженням ресурсів і кадровим дефіцитом у багатьох організаціях. Практика показує, що кількісне зростання не завжди супроводжується пропорційним підвищенням якості діяльності.

Наочне представлення динаміки показано в діаграмі див. рис. 2.2.

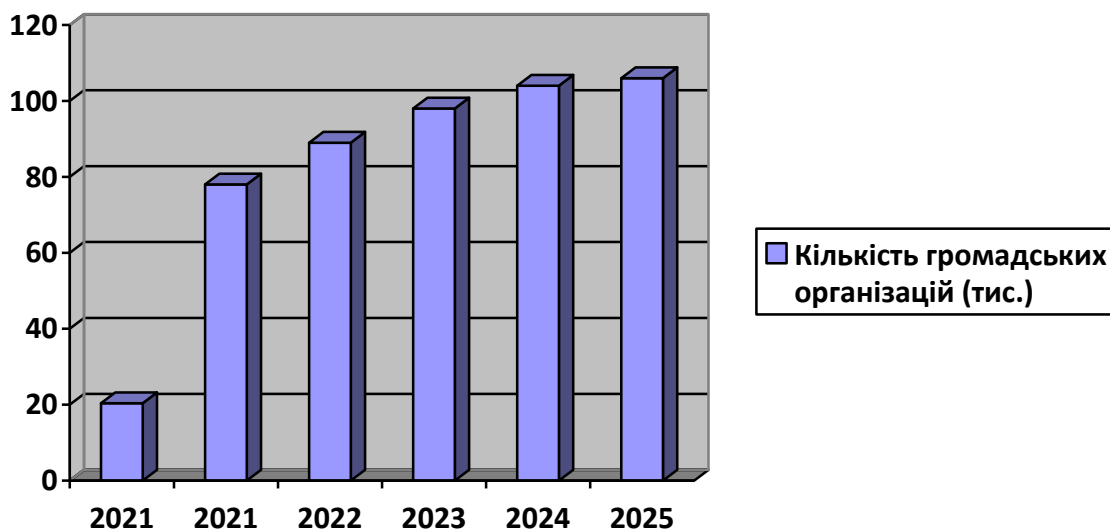

Рис. 2.2. Діаграма динаміки кількості громадських організацій в Україні (2021-2025 рр.)*

Примітка.* Розроблено автором за:[23, 24].

Війна мала потужний мобілізуючий ефект на громадянське суспільство, хоча з часом цей ефект дещо зменшився через об'єктивні труднощі та обмежені ресурси.

Цікавість цієї моделі в тому, що вона показує громадянське суспільство перестає бути «додатком» до держави і стає повноцінним елементом управління. У сучасних умовах саме громадські організації та активні громадяни часто діють швидше за державні структури - наприклад, у кризових ситуаціях вони першими закривають потреби, які держава фізично не встигає забезпечити. Це змінює баланс ролей: держава вже не є єдиним центром рішень, а працює в постійному партнерстві.

2.3. Проблеми взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади

Незважаючи на позитивні кількісні показники, сучасний розвиток інститутів громадянського суспільства супроводжується низкою серйозних проблем, особливо у сфері взаємодії з органами публічної влади. На мою думку, саме ці проблеми суттєво обмежують потенціал громадського сектору. [20]

Таблиця 2.3.

Основні проблеми взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади*

№	Проблема	Опис проблеми	Наслідки	Можливі шляхи вирішення
1	Бюрократичні бар'єри	Складна процедура отримання грантів і звітності	Зменшення кількості активних організацій	Спрощення процедур, електронний документообіг
2	Формальний характер публічних консультацій	Багато консультацій проводяться «для галочки»	Низький вплив громадськості на рішення	Обов'язковий розгляд пропозицій ГО
3	Обмежена фінансова підтримка	Недостатнє державне фінансування та залежність від іноземних грантів	Виснаження організацій	Створення Державного фонду підтримки ГС
4	Слабка комунікація	Відсутність постійних платформ діалогу	Недовіра між владою та суспільством	Створення спільних координаційних рад
5	Низька організаційна спроможність на місцях	Багато ГО на місцевому рівні мають слабе управління	Нерівномірний розвиток	Навчальні програми та менторинг

Примітка.* Розроблено автором за: [20].

Серед найбільш поширених труднощів можна виділити бюрократичні бар'єри, формальний характер публічних консультацій, недостатнє фінансування та слабку комунікацію між владою і громадськістю. Ці питання потребують детального розгляду. (табл 2.3)

Вирішення проблем вимагає не лише змін у законодавстві, а й зміни підходу органів влади до співпраці з громадськістю. На мою думку, без системного вирішення цих питань потенціал інститутів громадянського суспільства буде реалізовуватися лише частково.

Основна проблема взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади полягає в тому, що ця взаємодія часто існує формально, але не завжди реально впливає на ухвалення рішень. Публічні консультації можуть проводитися лише «для звіту», коли пропозиції громадськості збирають, але не враховують у кінцевому рішенні. Через це знижується довіра до влади, а громадські організації сприймають участь як декоративний процес. [20]

Органи влади мають доступ до адміністративних повноважень, бюджету та інформації, тоді як багато громадських організацій працюють на грантах, волонтерській праці або короткострокових проєктах. Це створює залежність і не дозволяє громадському сектору стабільно впливати на політику. Бар'єром є низький рівень прозорості з боку влади. Якщо інформація подається неповно, із запізненням або складною бюрократичною мовою, громадськість не може якісно контролювати рішення. Також проблемою є недовіра між сторонами: влада іноді сприймає активістів як опонентів, а громадські організації - владу як закриту систему. [20,24]

Цікаво, що найбільший потенціал конфлікту виникає саме там, де громадянське суспільство стає сильним. Активні організації починають вимагати підзвітності, контролювати витрати, критикувати рішення, і це не завжди зручно для органів влади. Тому справжня взаємодія можлива лише тоді, коли влада готова не просто слухати громадськість, а реально ділитися впливом на рішення.

Для кращого розуміння ситуації також варто розглянути рівень довіри населення до різних інститутів. (табл 2.4)

Таблиця 2.4.

Рівень довіри населення до інститутів громадянського суспільства та органів влади (2024-2025 рр., %)*

Інститут	Рівень довіри 2024 р.	Рівень довіри 2025 р.	Зміна
Громадські організації	68 %	71 %	+3 %
Волонтерські ініціативи	82 %	79 %	-3 %
Органи місцевого самоврядування	52 %	55 %	+3 %
Центральні органи влади	41 %	44 %	+3 %

Примітка.* Розроблено автором на основі аналізу попередніх розділів та звітів 2024-2025 рр.

За наведеними даними видно, що громадянське суспільство має вищий рівень довіри, ніж органи влади. У 2024-2025 роках найвищий рівень довіри зберігають волонтерські ініціативи: 82% у 2024 році та 79% у 2025 році. Незважаючи на зниження на 3%, вони залишаються найавторитетнішим інститутом у суспільстві.

Громадські організації, навпаки, демонструють зростання довіри з 68 % до 71 %. Це свідчить про поступове посилення їхньої ролі у громадському контролі, захисті прав та впливі на рішення влади.

Органи місцевого самоврядування також мають позитивну динаміку з 52% до 55%. Центральні органи влади мають найнижчий показник - 44 % у 2025 році, хоча теж спостерігається зростання на 3 %.

Фінансово ситуація також стала неоднорідною: обсяги міжнародної допомоги зросли, що дозволило масштабувати діяльність, однак внутрішні стабільні джерела фінансування скоротилися, через що багато організацій опинилися в залежності від зовнішніх донорів. У сфері взаємодії з владою

спостерігається посилення партнерства, особливо в оборонних і гуманітарних проєктах, де громадянське суспільство стало фактичним співвиконавцем державних функцій. Проте паралельно зросла бюрократія та формалізація процесів, що ускладнює оперативність роботи. [37]

Воєнний стан суттєво трансформував діяльність інститутів громадянського суспільства, створивши одночасно ефект різкого зростання і виснаження. Масова самоорганізація населення призвела до швидкого збільшення кількості ініціатив, особливо у волонтерській та гуманітарній сферах, де нові структури виникали під конкретні потреби фронту і цивільного населення. (табл 2.5.)

Таблиця 2.5.

Вплив воєнного стану на діяльність інститутів громадянського суспільства*

Аспект діяльності	Позитивний вплив	Негативний вплив
Кількісне зростання	Масова самоорганізація	Виснаження ресурсів
Швидкість реагування	Швидке закриття гуманітарних потреб	Перевантаження активістів
Фінансування	Зростання міжнародної допомоги	Зменшення стабільного фінансування
Взаємодія з владою	Партнерські проєкти в обороні та гуманітарній сфері	Зростання бюрократії та формалізму

Примітка.* Розроблено автором за: [37].

З одного боку, вона значно мобілізувала суспільство і стимулювала створення нових ініціатив, а з іншого - призвела до виснаження ресурсів, кадрового дефіциту та посилення залежності від зовнішньої допомоги.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Підсумовуючи результати аналізу, проведеного у другому розділі, можна констатувати, що інститути громадянського суспільства в Україні пройшли складний і неоднозначний шлях становлення. Історичний розвиток показав, що

українське суспільство традиційно демонструвало високу здатність до самоорганізації саме в періоди криз, революцій та зовнішньої загрози. Від козацьких традицій самоврядування через національне відродження XIX-XX століть, період радянських обмежень, революції 2004 та 2013-2014 років і до сучасного воєнного етапу - громадянське суспільство постійно відігравало роль важливого чинника національної стійкості. На мою думку, саме ця історична пам'ять і досвід самоорганізації допомогли українцям швидко мобілізуватися після початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році.

Аналіз сучасного стану розвитку інститутів громадянського суспільства свідчить про значне кількісне зростання громадського сектору навіть в умовах війни. Станом на 2025 рік в Україні діє понад 106 тисяч громадських організацій, близько 33 тисяч благодійних організацій та тисячі волонтерських ініціатив. Найінтенсивніше зростання відбулося у 2022 році, що підтверджує мобілізуючий ефект війни на громадянську активність. Однак кількісні показники не завжди відображають якісні зміни. Багато організацій стикаються з проблемами кадрового виснаження, нестачі стабільного фінансування та зниження організаційної спроможності.

Незважаючи на певні позитивні приклади партнерства (особливо в оборонній та гуманітарній сферах), залишається низка системних перешкод. Серед них - бюрократичні бар'єри, формальний характер публічних консультацій, недостатнє державне фінансування, слабка комунікація та низький рівень реального впливу громадських пропозицій на прийняття владних рішень. Рівень довіри населення до інститутів громадянського суспільства залишається значно вищим, ніж до центральних органів влади, що свідчить про збереження високого соціального капіталу в громадському секторі.

Виявлені проблеми та виклики підкреслюють необхідність розробки дієвих механізмів посилення ролі громадянського суспільства в системі публічного управління України.

- інститути громадянського суспільства в Україні демонструють високу стійкість і адаптивність до надзвичайних умов.

- кількісне зростання громадського сектору не супроводжується автоматичним підвищенням його ефективності та впливу на публічне управління.
- головним гальмом розвитку залишається недостатньо ефективна і системна взаємодія з органами публічної влади. Існуючі проблеми носять комплексний характер і потребують не лише законодавчих змін, а й зміни підходів до співпраці між державою і суспільством.

Вплив воєнного стану на діяльність інститутів громадянського суспільства виявився подвійним. Війна стимулювала масову самоорганізацію, швидке реагування на гуманітарні потреби та посилення солідарності в суспільстві, але також призвела до значного виснаження ресурсів, кадрового дефіциту та посилення залежності багатьох організацій від міжнародної допомоги.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

3.1. Проблеми та виклики розвитку інститутів громадянського суспільства в сучасних умовах

Сучасні виклики можна розділити на кілька основних груп. Найнебезпечніше те, що ці проблеми не існують окремо - вони постійно посилюють одна одну. Наприклад, через брак коштів організація не може найняти досвідчених менеджерів, а без професійного управління важко залучати нові гранти. Така ситуація створює замкнене коло, з якого важко вийти без системної підтримки з боку держави. [38]

- багато громадських організацій мають слабку внутрішню структуру, недостатній рівень професійного управління та низьку спроможність до довгострокового планування.
- ресурсні проблеми: хронічна нестача стабільного фінансування, сильна залежність від короткострокових грантів і швидке кадрове виснаження активістів після кількох років війни.
- комунікаційні бар'єри: публічні консультації часто проводяться формально, а пропозиції громадськості рідко знаходять реальне відображення у владних рішеннях.
- зовнішні виклики, пов'язані з воєнним станом: обмеження деяких прав, посилення контролю з боку держави та ризик тиску на активістів. [16]

Ключові проблеми та виклики розвитку інститутів громадянського суспільства в сучасних умовах*

№	Група проблем	Конкретна проблема	Рівень гостроти	Основні наслідки
1	Інституційні	Слабка організаційна спроможність ГО	Високий	Низька ефективність діяльності, швидке вигорання
2	Ресурсні	Нестача стабільного фінансування	Високий	Залежність від донорів, нестійкість організацій
3	Комунікаційні	Формальний характер публічних консультацій	Високий	Низький реальний вплив на рішення влади
4	Правові	Недосконалість механізмів реалізації Стратегії	Середній	Багато норм залишаються декларативними
5	Зовнішні	Вплив воєнного стану та обмеження прав	Високий	Звуження простору для громадської активності

Примітка.* Розроблено автором на основі аналізу попередніх розділів та звітів 2024-2025 рр.

Проблеми розвитку інститутів громадянського суспільства мають системний характер і прямо впливають на їхню здатність діяти. Організаційна спроможність багатьох ГО низька. Відсутні сталі управлінські процеси, робота тримається на обмеженій кількості людей, що призводить до швидкого вигорання і нестабільності результатів. Фінансування нестійке, переважають короткострокові гранти, що не дозволяє планувати діяльність на довгий період і робить організації залежними від донорських пріоритетів. Взаємодія з владою часто формальна, публічні консультації не впливають на кінцеві рішення, тому

механізм участі фактично не працює. Правові інструменти існують, але їх реалізація слабка - частина норм не застосовується або не має дієвих механізмів виконання. Воєнний стан посилює тиск на сектор: зростає навантаження, зменшується кадровий ресурс, вводяться додаткові обмеження. [20,38]

3.2. Стратегічні пріоритети та механізми посилення ролі інститутів громадянського суспільства

Виходячи з виявлених проблем, подальший розвиток інститутів громадянського суспільства повинен спиратися на п'ять ключових стратегічних пріоритетів. Головна ідея полягає в тому, щоб перейти від декларативної підтримки до реального стратегічного партнерства між державою та громадянським суспільством.

Ці пріоритети включають посилення інституційної спроможності організацій, забезпечення стабільного фінансування, розширення реальної участі громадськості у прийнятті рішень, захист прав активістів та цифровізацію процесів взаємодії. Кожен пріоритет потребує не лише формулювання, а й конкретних механізмів реалізації, які можна було б впровадити вже найближчим часом. [18]

Цифровізація виступає як інструмент, що з'єднує всі інші напрями, єдина електронна платформа дозволяє зробити взаємодію прозорою, відстежуваною і швидкою, зменшуючи простір для формалізму. Пріоритети формують модель, де громадянське суспільство перестає бути реактивним і переходить у стан системного учасника управління з прогнозованими ресурсами, захищеними учасниками і реальним впливом на державну політику.

Найважливішим, є одночасна робота за всіма напрямками, бо якщо ми зміцнимо лише один аспект, інші проблеми продовжать гальмувати розвиток. (табл 3.2).

Стратегічні пріоритети розвитку інститутів громадянського суспільства на середньострокову перспективу (2026-2030 рр.)*

№	Стратегічний пріоритет	Основні цілі	Очікувані результати до 2030 року
1	Посилення інституційної спроможності	Навчання, менторинг, розвиток лідерства	Зростання кількості професійних і стійких ГО
2	Стабільне фінансування	Створення Державного фонду, змішане фінансування	Зменшення залежності від іноземних грантів
3	Розширення громадської участі	Обов'язкові консультації, співтворення політики	Реальний вплив ГО на 40-50 % важливих рішень
4	Захист прав громадських активістів	Правові механізми захисту в умовах воєнного стану	Збільшення безпеки та мотивації активістів
5	Цифровізація та прозорість взаємодії	Єдина електронна платформа діалогу	Прозорість процесу та швидкість реагування

Примітка.* Розроблено автором за: [41,20,38].

Інші пріоритети працюють лише тоді, коли перші два вже забезпечені. Реальна участь у прийнятті рішень потребує професійних ГО, захист активістів - сталих правових механізмів, а цифровізація - організацій, які здатні системно користуватися такими інструментами. Практика країн Європейського Союзу підтверджує, що найкращий результат дає не разова підтримка окремих ініціатив, а комплексна модель, де громадський сектор має ресурси, компетентність, захист і постійний доступ до процесу ухвалення рішень. [41]

Для того, щоб краще уявити, як повинна виглядати нова система взаємодії див. рис. 3.1.

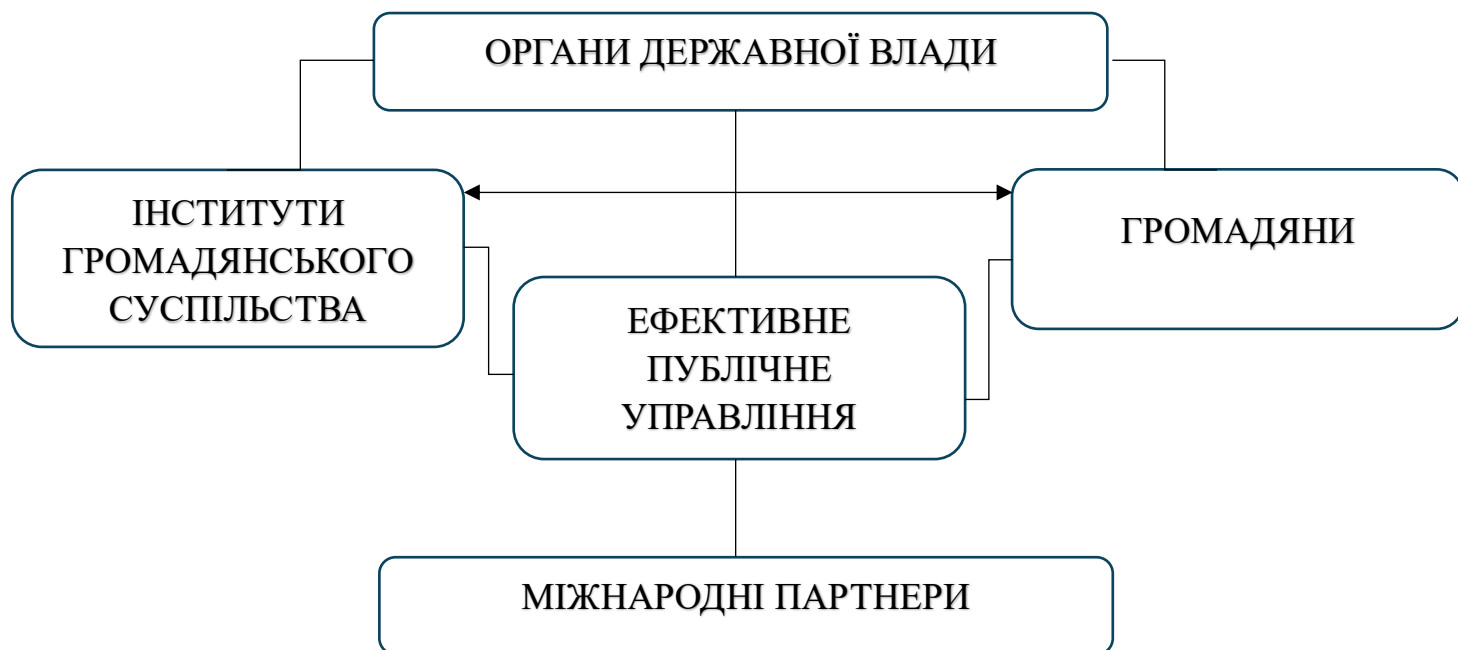

Рис. 3.1. Модель посилення ролі інститутів громадянського суспільства в системі публічного управління*

Примітка.* Розроблено автором за: [20,41].

Аналіз моделі показує що ефективне публічне управління виникає тільки за умов одночасної участі всіх чотирьох суб'єктів і їх постійної взаємодії. Органи державної влади виконують функцію формування політики та прийняття рішень але без зворотного зв'язку ці рішення часто не відповідають реальним потребам. Інститути громадянського суспільства забезпечують перетворення суспільних запитів у конкретні пропозиції і одночасно здійснюють контроль за діями влади. Громадяни формують первинний запит і визначають пріоритети через свою активність та участь. Міжнародні партнери додають фінансові ресурси та експертну підтримку що підвищує якість рішень і стимулює дотримання стандартів. [20,41]

Суть моделі полягає у взаємозалежності. Якщо хоча б один елемент випадає система втрачає ефективність. Без громадян немає запиту без громадських організацій цей запит не набуває структурованої форми без держави він не реалізується на практиці без міжнародної підтримки знижується ресурсна база та інституційна якість.

3.3. Пропозиції щодо вдосконалення державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні

Першочерговим кроком є оновлення Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства з продовженням її дії до 2030 року та впровадженням чітких кількісних індикаторів оцінки результатів.

Таблиця 3.3.

Пропозиції щодо вдосконалення державної політики у сфері розвитку громадянського суспільства*

№	Пропозиція	Термін реалізації	Відповідальний орган	Очікуваний ефект
1	Оновлення та продовження Національної стратегії до 2030	2026 рік	Кабінет Міністрів України	Чіткі цілі та система моніторингу
2	Створення Державного фонду підтримки ГС	2026-2027 рр.	Мінфін, Мін'юст	Стабільне державне фінансування
3	Законодавче закріплення обов'язкових консультацій	2026 рік	Верховна Рада України	Реальний вплив ГО на рішення влади
4	Національна програма підвищення спроможності ГО	2026-2028 рр.	Мінсоцполітики, громадські платформи	Зростання професійності сектору
5	Механізми правового захисту активістів	2026 рік	Міністерство юстиції	Збільшення безпеки громадських діячів

Примітка.* Розроблено автором.

З таблиці 3.3 видно, що запропоновані заходи сформовані як конкретний план дій, а не загальні наміри. Кожна пропозиція має визначений термін реалізації та відповідальний орган, що дозволяє контролювати виконання і оцінювати результат.

Створення Державного фонду підтримки інститутів громадянського суспільства, який забезпечить стабільне фінансування та зменшить залежність

від зовнішніх донорів. Необхідно також законодавчо закріпити обов’язковість проведення публічних консультацій і впровадити механізм обов’язкового розгляду пропозицій громадських організацій. [21]

Оновлення стратегії до 2030 року створює рамку для всіх інших змін і задає вимірювані цілі. Створення державного фонду вирішує питання нестабільного фінансування і дає можливість організаціям працювати на довгострокову перспективу. Законодавче закріплення обов’язкових консультацій переводить участь громадськості з формального рівня у практичний, де пропозиції підлягають розгляду. Програма підвищення спроможності напряду впливає на якість роботи громадських організацій і їх здатність реалізовувати складні проєкти. Запровадження механізмів захисту активістів зменшує ризики тиску і дозволяє зберегти активність сектору (табл 3.4).

Таблиця 3.4.

Механізми реалізації запропонованих пропозицій*

Механізм	Опис механізму	Переваги
Публічно-приватне партнерство	Спільні проєкти держави і ГО	Об’єднання ресурсів і знань
Єдина цифрова платформа	Онлайн-система для консультацій і моніторингу	Прозорість, швидкість, доступність
Система моніторингу та оцінки	Щорічний національний звіт про стан ГС	Можливість оперативного коригування політики

Примітка.* Розроблено автором.

Запровадження механізмів захисту активістів зменшує ризики тиску і дозволяє зберегти активність сектору, що напряду впливає на здатність громадянського суспільства виконувати свої функції.

Дані таблиці 3.4 показують, що вирішенням проблеми, на мою думку має такий зміст:

- реалізація запропонованих заходів потребує чітких інструментів впровадження.
- публічно приватне партнерство дозволяє об'єднати ресурси держави та громадських організацій
- єдина цифрова платформа створює постійний канал взаємодії.
- система моніторингу та оцінки через щорічний звіт.

Таблиця 3.5.

Очікувані результати від впровадження пропозицій (2026-2030 рр.)*

Показник	Поточний стан (2025)	Прогноз на 2030 рік	Зміна
Кількість активних професійних ГО	близько 12 000	25 000 - 28 000	+110-130 %
Рівень довіри населення до ГО	71 %	82-5 %	+11-14 %
Частка рішень з урахуванням пропозицій ГО	близько 18 %	45-50 %	+27-32 %
Рівень фінансової незалежності сектору	низький	середній	суттєве зростання

Примітка.* Розроблено автором за: [43].

Очікувані результати відображають перехід від слабо структурованого сектору до системного учасника публічного управління. Збільшення кількості професійних ГО до 25-28 тисяч вказує на розширення саме спроможних організацій з налагодженим управлінням і стабільною діяльністю, а не формальне зростання. Підвищення рівня довіри до 82-85 відсотків фіксує закріплення позитивного сприйняття громадських організацій як ефективного інструменту вирішення суспільних проблем. [39]

Зростання частки рішень, ухвалених з урахуванням пропозицій ГО, до 45-50 відсотків відображає зміну ролі громадянського суспільства з

консультативної на впливову, коли участь інтегрується безпосередньо в процес прийняття рішень. Підвищення фінансової незалежності до середнього рівня зменшує залежність від зовнішніх донорів і створює можливість для стабільної та прогнозованої роботи. [20, 39]

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Розвиток інститутів громадянського суспільства в Україні потребує чітких, конкретних і реалістичних напрямів їх вирішення. У розділі було виявлено основні проблеми та виклики сучасного розвитку громадського сектору: слабку інституційну спроможність багатьох організацій, хронічну нестачу стабільного фінансування, формальний характер взаємодії з органами влади, а також негативний вплив воєнного стану на діяльність громадських ініціатив. На мою думку, саме поєднання цих факторів створює найбільшу перешкоду для повноцінної реалізації потенціалу інститутів громадянського суспільства в системі публічного управління.

Аналіз стратегічних пріоритетів показав, що подальший розвиток повинен базуватися на п'яти ключових напрямках: посиленні інституційної спроможності громадських організацій, забезпеченні стабільного фінансування, розширенні реальної участі громадськості у прийнятті владних рішень, захисті прав активістів та цифровізації процесів взаємодії. Ці пріоритети є взаємопов'язаними, і лише їх комплексне впровадження може дати відчутний результат. Особливо важливим, на мій погляд, є створення стабільного механізму фінансування, оскільки без фінансової незалежності важко говорити про справжню автономію та стійкість громадянського суспільства.

Розроблені в розділі пропозиції щодо вдосконалення державної політики включають оновлення Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства до 2030 року, створення Державного фонду підтримки інститутів громадянського суспільства, законодавче закріплення обов'язкових публічних консультацій, запровадження національної програми підвищення організаційної спроможності громадських організацій та механізмів

правового захисту активістів. Усі ці заходи мають чіткі терміни реалізації, відповідальних органів та очікувані результати, що робить їх практичними та придатними для впровадження.

Запропоновані рекомендації спрямовані на створення довгострокової системи, в якій інститути громадянського суспільства стануть повноцінним і рівноправним партнером органів публічної влади. Практика європейських країн свідчить, що саме такий підхід дозволяє значно підвищити якість публічного управління, посилити довіру громадян до влади та зміцнити демократичні інститути держави.

- інститути громадянського суспільства в Україні мають значний потенціал, який на сьогодні реалізується лише частково через наявність системних проблем.
- вирішення цих проблем можливе лише за умови комплексного підходу, що поєднує законодавчі зміни, фінансову підтримку, освітні програми та створення ефективних механізмів взаємодії.
- запропоновані напрями вдосконалення є реалістичними і можуть бути впроваджені в найближчі роки за умови політичної волі та активної співпраці держави і громадського сектору.

Виявлені проблеми, сформульовані стратегічні пріоритети та конкретні пропозиції свідчать про те, що розвиток інститутів громадянського суспільства є необхідним елементом побудови ефективної системи публічного управління в сучасній Україні.

ВИСНОВКИ

Виконуючи бакалаврську кваліфікаційну роботу на тему «Розвиток інститутів громадянського суспільства», я дослідила дуже важливу тему. Це живі люди, які добровільно об'єднуються, щоб разом змінювати життя навколо себе, захищати права, допомагати тим, кому важко, і контролювати владу, щоб вона не забувала, для кого працює.

Простою мовою, інститути громадянського суспільства - це громадські організації, благодійні фонди, волонтерські групи, органи самоорганізації населення та інші ініціативи, які створюються знизу, а не наказом «зверху». Вони є тим самим мостом між звичайною людиною і державною машиною. Саме завдяки їм громадяни можуть не просто скаржитися, а реально впливати на рішення, які стосуються їхнього життя.

У першому розділі я розглянула теоретичні основи. Розібралася, що таке громадянське суспільство, які в нього головні ознаки - добровільність, незалежність від держави, плюралізм і орієнтація на суспільне благо. Також проаналізувала його функції: захисну, контрольну, соціалізаційну та стабілізуючу. Розглянула нормативно-правову базу - від Конституції України до Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021-2026 роки.

Другий розділ присвячений реальному стану речей в Україні. Я прослідкувала історичний шлях розвитку від козацьких традицій самоврядування, через національне відродження, радянські обмеження, Помаранчеву революцію, Революцію Гідності і до сьогоденного воєнного часу.

Статистика вражає: навіть під час війни кількість громадських організацій перевищила 106 тисяч. Але за цими цифрами ховається інша реальність - багато організацій виснажені, не мають стабільного фінансування і часто працюють на межі можливого.

У третьому розділі я перейшла до головного - що з усім цим робити далі. Я виокремила проблеми, які найбільше гальмують розвиток: брак стабільних

коштів, формальне ставлення влади до громадських ініціатив, кадрове виснаження активістів і труднощі, пов'язані з воєнним станом. Але не зупинилася лише на проблемах. Вирішення: створення Державного фонду підтримки громадських організацій, продовження Національної стратегії до 2030 року з чіткими показниками, обов'язкові публічні консультації, програму навчання для активістів і надійні механізми захисту прав тих, хто працює на благо суспільства.

Вони спрямовані на те, щоб громадянське суспільство стало сильним, незалежним і по-справжньому впливовим партнером держави. Коли волонтери збирають мільйони на дрони, коли громадські організації допомагають переселенцям і військовим, коли люди самі організовують допомогу це і є та сила, яка тримає країну. Але держава має навчитися не тільки приймати цю допомогу, а й підтримувати цих людей системно, а не разовими грантами.

Мета бакалаврської роботи досягнута, усі поставлені завдання виконані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Громадянське суспільство: поняття, ознаки, структура [Електронний ресурс]. URL: <https://dovidka.biz.ua/gromadyanske-suspilstvo-ponyattya-oznaki-struktura/> (дата звернення: 28.05.2026).
2. Формування основ громадянського суспільства в Україні [Електронний ресурс]. URL: https://studies.in.ua/vz_gr_sys_seminaru/1489-formuvannya-osnov-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukrayin.html (дата звернення: 28.05.2026).
3. Конституція України [Електронний ресурс]. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i> (дата звернення: 28.05.2026).
4. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Указ Президента України від 27.09.2021 № 487/2021 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення: 28.05.2026).
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.05.2026).
6. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 28.05.2026).
7. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 28.05.2026).
8. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 28.05.2026).
9. Цокур Є. Етапи становлення громадянського суспільства в Україні. Політичні студії. 2018 [Електронний ресурс]. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/tsokur_etepy.pdf (дата звернення: 28.05.2026).
10. Борко Т. М. Громадянське суспільство : курс лекцій. Миколаїв : МНАУ, 2023 [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14869/1/borko-gromad-susp-plan-242-mb-2023.pdf> (дата звернення: 28.05.2026).
11. Колодій А. Ф. Громадянське суспільство: теоретичні засади. Київ, 2020.
12. Пилипенко Л. Концепції становлення і розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні. Збірник наукових праць. 2023.
13. Індекс сталості організацій громадянського суспільства в Україні станом на 01.01.2025. Київ, 2025.

14. Індекс сталості організацій громадянського суспільства в Україні 2024-2025 рр. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.uscipr.org.ua> (дата звернення: 28.05.2026).
15. Київський міжнародний інститут соціології. Громадянське суспільство України в умовах війни 2022-2025 рр. Аналітичний звіт. Київ, 2025.
16. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2024 - на початку 2025 рр. Аналітична записка. Київ : НІСД, 2025 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.niss.gov.ua> (дата звернення: 28.05.2026).
17. Череватюк В. Б. Громадянське суспільство в Україні: етапи формування. Вісник. 2023.
18. Результати дослідження сфери благодійності в Україні 2024-2025 рр. Загорій Фундація [Електронний ресурс]. URL: <https://zagoriy.foundation/researches/rezultaty-doslidzhennya-sfery-blagodijnosti-2025> (дата звернення: 28.05.2026).
19. Цимбалюк В. І. Взаємодія органів влади з інститутами громадянського суспільства в умовах воєнного стану. Юридичний вісник. 2023.
20. Саміло А. В. Проблеми громадянського суспільства в Україні в умовах воєнного стану. 2024.
21. Бунік М. З. Принципи моделювання громадянського суспільства. 2025.
22. Кресіна І. Громадянське суспільство як характеристика суспільства. 2022.
23. Мелещенко Т. В. Становлення громадянського суспільства в незалежній Україні. 2019.
24. Шайгородський Ю. Розвиток громадянського суспільства та проблема дефіциту демократії. 2021.
25. Корнієвський О. Громадянське суспільство в трансформаційний період. 2023.
26. Нагорна Л. Політична культура і громадянське суспільство. 2022.
27. Степаненко В. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення. 2021.
28. Яблонський В. Публічне управління та громадянське суспільство. 2024.
29. Обушний М. Політологія : підручник. Київ, 2023.
30. Freedom House. Nations in Transit 2025 - Ukraine. 2025.
31. Civil Society in Ukraine: Development Trends 2024. Kyiv, 2024.
32. Барометр ОГС: оцінка середовища для громадянського суспільства 2024. Київ, 2024.
33. Transparency International Ukraine. Індекс сприйняття корупції 2025. Київ, 2025.
34. European Commission. Ukraine 2025 Report [Електронний ресурс]. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en (дата звернення: 28.05.2026).
35. Council of Europe. Civil Participation in Decision-Making Toolkit [Електронний ресурс]. URL: <https://rm.coe.int/civil-participation-in-decision-making-toolkit/48802b162d> (дата звернення: 28.05.2026).
36. Civic Engagement and Public Governance. OECD, 2009 [Електронний ресурс]. URL:

- https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2009/05/focus-on-citizens_g1gh9e6b/9789264048874-en.pdf (дата звернення: 28.05.2026).
37. Civil Society and Development. World Bank, 2000 [Електронний ресурс]. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/477131468767089339/pdf/multi-page.pdf> (дата звернення: 28.05.2026).
38. Пивовар М. Напрями реформування громадянського суспільства в умовах війни. 2022.
39. Кутепова М. Взаємодія органів влади та суспільства. 2025.
40. Андрійчук Т. Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства. 2021.
41. Щедрова Г. Громадянське суспільство в Україні. 2020.
42. Міністерство юстиції України. Реєстр громадських об'єднань [Електронний ресурс]. URL: <https://data.gov.ua/dataset/b07bc894-7301-4bf2-a796-2708e9729538> (дата звернення: 28.05.2026).
43. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : план заходів Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 28.05.2026).